

UDC: 347.2(575.1)

TOVAR BELGILARINING FUQAROLIK-HUQUQIY MAQOMINI ANIQLASH MASALALARI

Babakulov Zafar Kurbonnazarovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

mustaqil izlanuvchisi,

yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ORCID: 0000-0002-3099-6799

e-mail: md_15@list.ru

Annotatsiya. Tovar belgilarining huquqiy maqomi shaxsiylashtirish vositasi sifatida tovar ishlab chiqarishda namoyon bo'ladi. Tovar belgisiga nisbatan egalik qiluvchining huquqiy holati ham tovar belgisi maqomini aniqlashtirishda alohida ahamiyatga ega. Aynan tovar belgisiga egalik qiluvchi tovar belgisining taqdirini belgilab beradi. Boshqa holatlarda tovar belgilarining huquqiy maqomi fuqarolik-huquqiy shartnoma munosabatlarida, tovar belgisidan insofsiz raqobat sharoitida foydalanishda o'ziga xos tartibga solish obyekti aylanadi. Tovar belgisi shaxsiylashtirish vositasi bo'lganligi sababli aniq bir tovar turini uning egasiga nisbatan tegishli ekanligini belgilaydi. Lekin amaldagi tovar belgilari qonunchiligida tovar belgilari maqomi masalasi aniq-ravshan belgilab berilmagan. Ayrim qonun hujjatlari esa bir-birini inkor etadi. Tovar belgilaridan shartnomaviy munosabatlarda foydalanish shartlari va tartibini belgilashda ham huquqiy analogiyani qo'llashning imkoni yo'q. Maqolada tovar belgilari fuqarolik-huquqiy maqomini aniqlashtirish masalalari tegishli qonun hujjatlari asosida tahlil qilingan. Yuqoridagi masalalardan kelib chiqqan holda, amaldagi qonunchilikni takomillashtirish hamda birlashtirish bo'yicha taklif va xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tovar belgisi, mutlaq huquq, domen nomi, garov, Singapur shartnomasi.

ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОГО СТАТУСА ТОВАРНЫХ ЗНАКОВ

Бабакулов Зафар Курбонназарович,

доктор философии по юридическим наукам (PhD),

самостоятельный соискатель

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. Правовой статус товарных знаков проявляется в производстве товаров в качестве средства индивидуализации. Правовой статус владельца товарного знака также особенно важен при определении статуса товарного знака. Именно владелец товарного знака определяет судьбу товарного знака. В других случаях гражданско-правовых договорных отношений использование товарных знаков в случаях недобросовестной конкуренции и правовой статус товарного знака становятся уникальным объектом регулирования. Товарный знак как средство индивидуализации определяет принадлежность конкретного типа товара к его собственнику. Однако действующее законодательство о товарных знаках конкретно не определяет вопросы его статуса. Необходимо особо отметить, что некоторые нормы законодательства в области товарных знаков противоречат друг другу. Так, невозможно применение правовой аналогии к определению порядка и условий использования товарных знаков в договорных отношениях. В статье на основании соответствующих законодательных актов проанализированы вопросы определения гражданско-правового статуса товарного знака. Исходя из вышеуказанных проблем,

даны предложения и рекомендации по совершенствованию и унификации действующего законодательства.

Ключевые слова: товарный знак, исключительное право, доменное имя, залог, Сингапурский договор.

ISSUES OF DETERMINATION OF THE LEGAL STATUS OF TRADEMARKS

Babakulov Zafar Kurbonnazarovich

Independent Researcher
of Tashkent State University of Law, PhD

Abstract. The legal status of trademarks comes into attention in the sphere of the production of goods as a means of individualization. The legal status of a trademark owner is also particularly important in order to determine the status of a trademark. It is the owner of the trademark, who determines the fate of the trademark. In other cases, such as civil contractual relations, or the use of trademarks by way of unfair competition, the legal status of a trademark becomes a unique subject of regulation. A trademark, as a means of individualization, determines the belonging of a specific type of product to a particular owner. However, the current laws regulating the use of trademarks do not specifically define issues of its status. It is worth pointing that some norms of the laws contradict each other. Additionally, it is impossible to apply a legal analogy while determining the procedure for the use of trademarks in contractual relations. This article is aimed to analyze relevant provisions of the legislative acts regulating the issues of determination of the legal status of trademarks followed by providing suggestions on the improvement and unification of the current legislation.

Keywords: trademark, exclusive rights, domain name, pledge, Singapore treaty.

Kirish

Intellectual mulkning shaxsiylashtirish vositalari unga egalik qiluvchining mutlaq huquqi bo'lib, shaxs ushbu huquq asosida unga egalik qilishi, foydalanishi va uchinchi shaxslarga tasarruf etishi mumkin. Shaxsiylashtirish vositasi shaxsning mulkiy huquqi toifasiga kiruvchi mulk bilan bog'liq bo'lgan nomoddiy huquqi hisoblanadi. Lekin ushbu xususiyatdagi nomoddiy obyektlariga nisbatan shaxsning egalik qilishi, foydalanishi va tasarruf etishi odatdagi mulkiy huquqlardan farq qiladi. Ayni vaqtda esa har bir shaxsiylashtirish vositalari ham o'ziga xos shartlarda egalik qilish, foydalanish va tasarruf etishiga ko'ra tafovutlanadi. Ammo ularni birlashtirib turuvchi asosiy jihat ma'lumot (domen nomi), xizmat ko'rsatish turi (xizmat ko'rsatish belgisi), yuridik shaxsning faoliyat turini (firma nomi) shaxsiylashtirishida namoyon bo'ladi. Tovar belgilari maqomini belgilash ularning huquqiy muhofaza layoqatligi bo'yicha bel-

gilanadi. Amaldagi tartibda tovar belgilarini huquqiy muhofaza qilishning aniq mexanizmlari ishlab chiqilmaganligi bois tovar belgilarining huquqiy maqomini belgilash masalasi ochiqlicha qolmoqda.

Material va metodlar

Tadqiqot jarayonida ikkita savolga javob berishga harakat qilindi: birinchisi – tovar belgisiga nisbatan qo'llaniladigan mutlaq huquqning fuqarolik-huquqiy maqomi; ikkinchisi – tovar belgisining huquqiy maqomi.

Mazkur masalalarga mualliflik nuqtai nafari ishlab chiqilib, milliy qonunchilikni to'ldirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi. Shu ma'noda ushbu maqola O'zbekiston tovar belgilari fuqarolik-huquqiy maqomining konseptual ilmiy-nazariy jihatlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqotda ilmiy bilishning tahlil, umumlashtirish, qiyosiy-huquqiy, mantiqiy, tizimli, tuzilmaviy, formal-yuridik o'rganish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 97-moddasi 1-qismida tovar belgisining fuqarolik-huquqiy maqomi belgilanib, unga ko'ra, tovar belgisi intellektual faoliyatning aniq ifoda etilgan natijalari hamda yuridik shaxsning bu natijalarga tenglashtirilgan o'ziga xos vositalaridir. Shuningdek, O'zbekiston Fuqarolik kodeksining 1031-moddasi 2-bandida tovar belgilari fuqarolik muomalasi ishtirokchilari va tovarlarining xususiy alomatlarini aks ettiruvchi vosita ekanligi belgilangan.

Tovar belgilarining huquqiy maqomi Fuqarolik kodeksining 1102-moddasiga asosan ro'yxatdan o'tkazilganligi va ushbu ro'yxatdan o'tkazilganlik tegishli guvohnoma bilan tasdiqlanadi. Tovar belgilariga nisbatan guvohnoma O'zbekiston Respublikasining 2001-yil 30-avgustdagi "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi qonunining 21-moddasiga ko'ra, o'n yil muddatga amal qiladi va uning egasi tomonidan berilgan arizaga binoan, har safar o'n yilga uzaytirilishi mumkin (qonunning 22-moddasi 1-qismi). Shu bilan birga, hammaga ma'lum tovar belgilarida egalik qilish muddatini cheklash qoidasi (22-moddasi 1-qismi) qo'llanilmaydi. Chunki hammaga ma'lum tovar belgilari muddatsiz asosda huquqiy muhofaza qilinadi (qonunning 32²-moddasi 5-qismi).

Tovar belgisi moddiy ashyo xususiyatini o'zida aks ettirib, uning ishlab chiqaruvchisini aniqlashtiradi. Mazkur ustuvorlik mutlaq huquq egasining boshqa shaxslarga nisbatan bir turdagi mahsulotlarda unga tegishli tovar belgisi bilan bir xil yoki o'xshash boshqa belgilardan foydalanmaslik talabini qo'yish huquqini taqdim etadi. Bu nafaqat bir xil yoki o'xshash belgilar, balki tovar belgisi bilan bir xil yoki o'xshash domen nomlari, firma nomlari xizmat ko'rsatish belgilarini ham ro'yxatdan o'tkazishga nisbatan tegishlidir. Shunga ko'ra, tovar belgilarining huquqiy maqomi ikkiga bo'linadi:

birinchisi – tovar belgisiga nisbatan mutlaq huquqlarning fuqarolik-huquqiy maqomi; ikkinchisi – ayni tovar belgisining huquqiy maqomi.

Tovar belgilarining maqomi mutlaq huquq egasining o'ziga tegishli tovar belgisidan foydalanish, unga bo'lgan huquqni tasarruf etish, muhofaza qilish bilan bog'liq munosabatlar qamrovini o'z ichiga oladi. Ikkinchi xususiyatdagi fuqarolik huquqi maqom tovar belgisining boshqa belgilarga nisbatan ustuvorligini belgilash holatida namoyon bo'ladi.

Tovar belgisi muomalasi munosabatlarini o'zida aks ettiruvchi huquqiy maqom boshqa shaxslarning tovar belgisiga nisbatan qonunsiz xatti-harakatlaridan huquqiy muhofaza qilish, tovar belgisi egasining talablarini bajarish (shartnoma va shartnomadan tashqari) va unga amal qilish majburiyatini yuklaydi [1]. Tovar belgisidan foydalanish bilan bog'liq shartnoma shartlarida mutlaq huquq egasining talab qilish huquqi tovar belgisi qaysi turdagi mahsulot uchun ro'yxatga olingan bo'lsa, shu turdagi mahsulotni ishlab chiqarishi, mahsulotning sifati huquq egasi mahsulotining sifati bilan bir xil bo'lishi lozim (FKning 867-moddasi 1-qismi). Mazkur shart tovar belgisidan shartnoma shartlariga ko'ra tarafning bajarishi lozim bo'lgan majburiyati hisoblanadi. Ushbu qoida tovar belgisi maqomining talab qilishi prinsipi asosida tartibga solinadi. Shartnomadan tashqari holatlarda tovar belgisidan uchinchi shaxslarning ruxsatsiz foydalanishi insofsiz raqobat aloomatlarini yuzaga keltirib, tegishli javobgarlikka olib keladi.

Tovar belgisining fuqarolik-huquqiy maqomi vujudga kelganligi uning boshqa belgilarga nisbatan ustuvorligi ta'minlanganligini ko'rsatadi. Tovar belgisi ustuvorligi mutlaq huquq egasiga talab qilish huquqini beradi. Tovar belgisining huquqiy muhofazalanish layoqati boshqa belgilarga nisbatan ustunligini namoyon etishi orqali aniqlanadi. Dunyo davlatlari tovar belgilari qonunchiligida tovar

belgisining ustuvorligi va unga nisbatan mutlaq huquqning amal qilishi tovar belgisining ro'yxatdan o'tkazilganligi asosida (faktik) va foydalanishga ko'ra ustuvorlik (nisbiy) belgilanadi [2].

Tovar belgisini foydalanishga ko'ra ustuvorligini belgilash undan ko'rgazmada foydalanish va tovar ishlab chiqarishda foydalanish ustuvorligini ko'rsatish orqali aniqlashtiriladi. Tovar belgisidan ko'rgazmada va tovar ishlab chiqarishda foydalanishga ko'ra ustuvorlik bir turda bo'lgan tovardagi tovar belgisi bilan bir xil yoki adashtirish darajasida o'xshash bo'lgan boshqa belgilarning muomalasini cheklash orqali belgilanadi.

Tovar belgisidan foydalanishga ko'ra fuqarolik-huquqiy maqomini belgilash tovar belgisi uchinchi shaxslarga nisbatan bir turdagi mahsulotlarda birinchi foydalanishga ko'ra aniqlashtiriladi. Albatta, bu yerda maqom masalasi nisbiy ma'noda qo'llaniladi. Bu o'rinda ustuvorlik tovar belgilarini ro'yxatdan o'tkazishda namoyon bo'ladi. Agar "A" ismli shaxs "B" ismli shaxsga nisbatan bir turdagi tovarlarda bir xil tovar belgisidan foydalanayotgan bo'lsa, lekin "A" shaxs "B" shaxsga nisbatan ayni belgidan oldinroq foydalanyotgani ma'lum bo'lsa, bu holda ustuvorlik "A" shaxsga nisbatan tegishlidir. Garchi "B" shaxs "A" shaxsdan oldin tovar belgisini ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etgan bo'lsa ham. Ushbu holatda "B" shaxsning tovar belgisini ro'yxatdan o'tkazishga nisbatan talabi rad etilishi mumkin, qachonki ayni tovar belgisi "A" shaxsga tegishli ekanligi iste'molchi ommasiga ma'lum bo'lsa, shuningdek, Internet tizimida ham ushbu ma'lumot anglashilsa. Lekin "B" shaxs nizoli tovar belgisini ro'yxatdan o'tkazishi mumkinligini qonunchilik cheklamaydi, faqat ushbu tovar belgisi "A" shaxs tomonidan foydalanilayotgan tovar belgisi ostidagi mahsulot bilan bir xil bo'lmasligi lozim. Masalan, "A" shaxs ustuvorligida bo'lgan tovar belgisi qaychi mahsulotini ishlab chiqarishda foydalanilayotgan bo'lsa, "B" ismli shaxs ushbu belgini qoshiq,

sanchqi mahsulotlari uchun ro'yxatdan o'tkazishi mumkin. Garchi ushbu turdagi tovarlar 1957-yil 15-iyundagi "Belgilarni ro'yxatdan o'tkazish uchun tovar va xizmatlarning xalqaro Tasnifi" (Nitssa Bitimi)ning 8-sinfiga taalluqli bo'lsa-da, foydalanish maqsadiga ko'ra har xildir.

Tovar belgisining ko'rgazma yoki foydalanishga ko'ra ustuvorligi boshqa shaxslarning ushbu belgidan foydalanishni mutlaq asosda uzil-kesil rad etish deb tushunmaslik lozim. Ayni belgidan keyin foydalanayotgan shaxs tovar belgisini ro'yxatdan o'tkazishda birinchi foydalanayotgan shaxsning yozma roziligi bilan ro'yxatdan o'tkazishi mumkin. Natijada esa faktik ustuvorlik keyingi shaxs uchun paydo bo'ladi.

Tovar belgisining domen nomi, firma nomlari bilan o'zaro bir xilligi yoki o'xshashligi nisbati bo'yicha maqomini belgilash raqobat qonunchiligiga ko'ra aniqlashtiriladi. Ta'kidlash lozimki, ushbu holatda ustuvorlik masalasi qaysi bir shaxsiylashtirish vositasining birinchi bo'lib ro'yxatdan o'tkazilganligi bilan belgilanadi. Har bir shaxsiylashtirish vositasi o'ziga xos vazifani bajaradi. Domen nomi Internet tarmog'idagi manzil va undagi ma'lumotni shaxsiylashtirsa, firma nomi yuridik shaxsning tashkiliy-huquqiy shakli, xizmat ko'rsatish belgisi xizmat ko'rsatish faoliyati turi (sartaroshlik, tibbiy xizmat), tovar belgisi esa ayni bir turdagi mahsulotni shaxsiylashtiradi.

Shaxsiylashtirish vositalari muomalasida ularning o'zaro ziddiyati oldin yoki keyin paydo bo'lganligi bilan, ikkinchisi oldin paydo bo'lgan belgining keyin paydo bo'lgan belgini takrorlashi holatida yuzaga keladi. Masalan, "A" shaxs "DOMESTO" tovar belgisini kir yuvish kukunini ishlab chiqarish uchun dastlab ro'yxatdan o'tkazgan, ayni vaqtda "B" shaxs ham ustuvor tovar belgisi bilan bir xil "DOMESTO.UZ" deb domen nomini keyin ro'yxatdan o'tkazgan bo'lsa, lekin domen nomidan santexnika xizmatini ko'rsatishda foydalanilayotgan bo'lsa, ushbu holatda to-

var belgisi va domen nomi o'rtasida ziddiyat mavjud bo'lmaydi va "B" shaxsning xatti-harakatlari insofsiz raqobat deb e'tirof etilmaydi.

Biroq "DOMESTO" tovar belgisining egasi "DOMESTOS.UZ" deb ro'yxatdan o'tkazgan va u ham santexnika xizmatini ko'rsatayotgan bo'lsa, ushbu tovar belgisi egasining xatti-harakatlarida insofsiz raqobat alomatlarini yuzaga kelganligi sabab domen nomi egasining talabiga ko'ra, "DOMESTOS.UZ" ro'yxatdan o'tkazilganligi bekor qilinishi mumkin. Shuningdek, ushbu holatning aksi takrorlansa ham insofsiz raqobat alomatlarini namoyon qiladi. Mazkur holat O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 6-yanvardagi "Raqobat to'g'risida"gi qonunining 13-moddasi 1-qismi 2-bandida o'z aksini topgan. Lekin domen nomini ro'yxatdan o'tkazishda tovar belgisi bilan bir xilligi holatida ro'yxatdan o'tkazishni rad etish asoslari ko'rsatib berilmagan. Vaholanki, 2008-yil 26-maydagi «UZ» domenidagi domen nomlarini ro'yxatdan o'tkazish va ulardan foydalanish tartibi to'g'risida"gi Nizomning 75-bandida domen nomlari ilgariroq ustuvorlikka ega bo'lgan domen nomlari, tovar kelib chiqqan joy nomi bo'lgan domen nomlari, firma nomlari bilan adashtirib yuborish darajasida bir xil yoki ularga aynan o'xshash bo'lgan domen nomini ro'yxatdan o'tkazish yo'l qo'yilmasligi ko'rsatilgan. Bu o'rinda domen nomida tovar belgisini ro'yxatdan o'tkazish cheklanmaganligi bois tovar belgilari huquqiy maqomini xavf ostiga qo'yadi. Demakki, qonunchilikda ushbu masalani tartibga solishdagi qonunchilik qoidalari bixilllashtirilishi lozim.

Mulkiy munosabatlarda ashyoga nisbatan egalik qilish biron-bir muddat bilan chegaralanmaydi va ayrim holatlarda mulkka egalik qilishga ortiqcha rasmiyatchiliklarsiz yo'l qo'yiladi. Tovlar belgisi shaxsning mulkiy huquqlari toifasiga kiruvchi nomoddiy vosita sanalsa-da, unga egalik qilish ma'lum muddat bilan chegaralanadi. Shu bilan birga, mulkiy huquqlarda bir shaxsning egaligidagi

mulkka nisbatan uchinchi shaxslarning egalik qilishga nisbatan talab qilish huquqi mavjud bo'lmaydi. Tovlar belgilari qonunchiligida esa mazkur qoida o'z aksini topgan va bunga yo'l qo'yiladi. Ushbu qoida nafaqat O'zbekiston, balki boshqa xorijiy davlatlar tovar qonunchiligida ham mavjud. Moddiy ashyodan foydalanish doirasi va subyektlariga ko'ra cheklansa, tovar belgilaridan foydalanishga ko'ra shaxslar va makon doirasi chegaralanmaydi [3]. Tovlar belgisidan bir vaqtning o'zida ikki va undan ortiq shaxslar chegaralanmagan doirada foydalanishi mumkin. Lekin tovar belgisidan foydalanish hududini belgilash masalasi tovar belgilaridan foydalanish maqomi mazmunini nisbatan chegaralaydi.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1036-moddasi 2-qismida mutlaq huquq egasi litsenziatga tovar belgisidan foydalanish chegarasini aniq belgilab berishi lozim. Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksining (4-qism) 1489-moddasida litsenziya shartnomasida tovar belgisidan foydalanish hududi belgilanishi yoki belgilanmasligi ham mumkin [4]. Tovlar belgisidan tegishli hududda foydalanish talabiga milliy qonunchilikka nisbatan Rossiya qonunchiligi dispozitiv yondashadi. Ya'ni Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksiga ko'ra, agar litsenziya shartnomasida tovar belgisidan foydalanish hududi ko'rsatilmagan bo'lsa, demakki, ushbu tovar belgisidan Rossiyaning butun hududida foydalanish mumkinligi anglashiladi [5]. Nazarimizda, milliy qonunchilikda ushbu qoidaning imperativ belgilanishi tovar belgisi egasi bilan litsenziatning raqobatlashmasligini belgilashga qaratilgan. Litsenziya shartnomasiga ko'ra, tovar belgisidan foydalangan holda, litsenziatning mahsulot ishlab chiqarishi va uni sotish doirasi ma'lum hudud bilan chegaralanib qolmaydi. Litsenziatning ishlab chiqargan tovarini litsenziar faoliyat olib borayotgan hududda sotmasligi masalaning uzil-kesil hal etilishiga yechim bo'la olmaydi. Chunki litsenziat tovarni litsenziar hududida sotmasa ham uchin-

chi shaxslar orqali litsenziar faoliyat olib borayotgan hududga kirib boradi va o'z-o'zida litsenziar bilan raqobatlashish holati yuzaga keladi. Bu esa litsenziarning litsenziatga nisbatan e'tirozlarini paydo qiladi. Bu o'rinda litsenziarning talablari, albatta, o'rinsiz. Negaki litsenziat o'zi ishlab chiqargan mahsulotlarining tegishli hududlarda tarqalishini nazorat qilish imkoniga ega emas.

Tovar belgilari huquqiy maqomi unga egalik qiluvchining tovar belgisiga nisbatan egalik qilish holati bilan ham o'zaro bog'liq. O'zbekiston Respublikasining 2001-yil 30-avgustdagi "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi qonunining 27-moddasiga ko'ra, mutlaq huquq egasi tovar belgisidan quyidagi hollarda foydalangan deb hisoblanadi:

- reklamada, bosma nashrlarda, rasmiy blankalarda, peshlavhalarda, ko'rgazmalar va yarmarkalarda eksponatlarni namoyish etish vaqtida, ishlab chiqarilayotgan, sotuvga taqdim etilayotgan, sotilayotgan yoki boshqacha tarzda fuqarolik muomalasiga kiritilayotgan yoxud shu maqsadda saqlanayotgan va (yoki) tashilayotgan yoxud O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirilayotgan tovarlarning etiketkalarida, o'rovlarida;

- tovarlarni fuqarolik muomalasiga kiritish bilan bog'liq bo'lgan hujjatlarda;

- domen nomida ishlatilishi ham tovar belgisidan foydalanish deb e'tirof etilishi mumkin. Mutlaq huquq egasi tomonidan ushbu talablarga ko'ra tovar belgisidan oxirgi uch yil davomida O'zbekiston Respublikasi hududida uzrli sababsiz uzluksiz foydalanilmasligi Fuqarolik kodeksining 1104-moddasi 1-qismiga ko'ra, tovar belgisining ro'yxatdan o'tkazilganligi istalgan manfaatdor shaxsning talabi bo'yicha sudning qaroriga asosan bekor qilinishiga olib keladi. Tovar belgisiga nisbatan manfaatdor shaxs har kim bo'lishi mumkin. Uning manfaatdorligini u yoki bu shartga ko'ra chegaralashning imkoni yo'q [6]. Lekin bir jihatni e'tiborga olish lozimki,

manfaatdor shaxsning asosiy jihatlaridan biri ro'yxatdan o'tkazilganligini bekor qilishni talab qilinayotgan tovar belgisidan tovar ishlab chiqarish munosabatlarida faktik foydalanish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim [7]. Boshqa xususiyatdagi manfaatdorlik tovar belgisi maqomini chetlab o'tadi va nisbiy manfaatdorlikka aylanadi.

Tovar belgisining huquqiy maqomi mutlaq huquq egasining yuridik holatini belgilaydi. Tovar belgilari qonunchiligiga ko'ra, tovar belgisiga nisbatan egalik qilish yuridik va jismoniy shaxslarga tegishlidir. Yuridik shaxslarning tovar belgisiga nisbatan egalik qilishini odatiy hol sifatida tushunish mumkin, lekin tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanmaydigan jismoniy shaxsning tovar belgisiga nisbatan egalik qilishini qanday tushunish mumkin?

Tovar belgilari maqomi uning ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liqligini belgilaydi. Tovar belgisiga nisbatan shunchaki egalik qilishi boshqa shaxslarning bir xil va o'xshash belgilarni tovar belgilari sifatida ro'yxatdan o'tkazishda to'siq bo'lishi mumkin. Bu esa manfaatdor shaxslarning haqli talablari paydo bo'lishiga olib keladi. E.P. Gavrilov ta'kidlaganidek, "ular muntazam ravishda emas, balki vaqti-vaqti bilan ishlab chiqarilgan va fuqarolik muomalasiga kiritilgan tovarlarga nisbatan tovar belgisiga bo'lgan mutlaq huquq egalari bo'lishga obyektiv ehtiyoj sezishi mumkin" [5]. Ushbu qarash S.V. Butenko [8] tomonidan ham to'liq qo'llab-quvvatlanadi. Shuningdek, o'xshash qarashlar D.V. Mazaev [9] ilmiy ishlarida ham mavjud. Tovar belgisiga egalik qiluvchining huquqiy maqomini qo'llashda Rossiya Federatsiyasi tovar belgilari qonunchiligi qat'iy talabni belgilaydi. Unga ko'ra, Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksining (4-qismi) 1478-moddasiga binoan, tovar belgilariga nisbatan mutlaq huquq asosida egalik qilishga faqat yuridik shaxs yoki yakka tartibdagi tadbirkor ega. Shuningdek, 2006-yil qabul qilingan, 2009-yil amalga kiritilgan "Tovar belgilari qonuni to'g'risidagi

Singapur Shartnomasi”da tovar belgisining egasi yuridik hamda jismoniy shaxs bo’lishi mumkinligi belgilangan (1-modda). Lekin ushbu shartnomada jismoniy shaxsning xususiyati aniq ochib berilmagan. Demakki, mazkur qoidaga tayanib, jismoniy shaxsni tadbirkorlik faoliyatini olib bormaydigan subyekt deb tushunish ham mumkin. Rossiya Federatsiyasi mazkur shartnomani 2009-yil 18-sentabrda ratifikatsiya qilgan [10] bo’lsa-da, tovar belgisiga nisbatan jismoniy shaxsni subyekt sifatida tan olmaydi. Shuningdek, ushbu shart 2019-yil 23-apreldagi “Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksi to’rtinchi qismini qo’llash to’g’risida”gi Rossiya Federatsiyasi Oliy sudi Plenumi № 10-sonli qarorining 157-bandida tovar belgisiga nisbatan huquq egasini yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlik subyektlar tan oladi.

O’zbekiston Respublikasi tovar belgilari qonunchiligida Rossiya Federatsiyasi qonunchiligidan farqli o’laroq, tovar belgisiga nisbatan egalik qilish huquqi ham jismoniy, ham yuridik shaxsga tegishlidir. Mazkur tartib O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 28-yanvardagi “Intellectual mulk obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-4965-sonli qarori bilan belgilandi. Ushbu qarorga muvofiq, 2001-yil 30-avgustdagi “Tovar belgilari, xizmat ko’rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to’g’risida”gi qonunning 4-moddasi 2-qismida tovar belgisi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik yoki jismoniy shaxs nomiga ro’yxatdan o’tkazilishi mumkinligi belgilangan. Ammo 2009-yil 24-iyundagi 1988-sonli “Tovar belgisi va xizmat ko’rsatish belgisini ro’yxatdan o’tkazish uchun talabnoma tuzish, topshirish va ko’rib chiqish Qoidalari”ning 35-bandida “tovar belgisiga talabnoma topshirish huquqiga yuridik shaxs, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug’ullanuvchi jismoniy shaxs egadir” deb belgilangan. Mazkur holatda ham tovar belgilari qonunchiligi birxillashtirilishiga ehtiyoj mavjud.

Chunki O’zbekiston Respublikasi Prezidentining yuqoridagi PQ-4965-sonli qarorida va “Tovar belgilari, xizmat ko’rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to’g’risida”gi qonunning 4-moddasi 2-qismida tovar belgisiga nisbatan egalik qilishda jismoniy shaxsni e’tirof etayotgan bo’lsa, tovar belgilari ro’yxatdan o’tkazilishini tartibga soluvchi 1988-sonli Qoidada tovar belgisiga bo’lgan huquq jismoniy shaxsga berilmasligi qayd qilingan.

Tovar belgilari huquqiy maqomini belgilashda tovar belgisiga nisbatan egalik qiluvchining jismoniy shaxs bo’lishi mumkinligi masalasi qanday huquqiy maqomga ega? N.F. Imomov ta’kidlaganidek, “tovar belgilariga nisbatan, faktik nuqtai nazardan shaxsiylashtirish muayyan reyestr mavjudligining natijasi emas, balki muayyan tadbirkorlik urinishlarining samarasidir” [11]. Tovar belgisini shaxsiylashtirishdan maqsad uni shunchaki keraksiz buyum kabi saqlash emas, balki tovar ishlab chiqarishda foydalanishdan iboratdir. Tadbirkorlik faoliyati maqomiga ega bo’lmagan jismoniy shaxsning tovar belgisiga nisbatan egalik qilish maqsadi, avvalo, tegishli muddatda ishlab chiqarishda foydalanishdan iborat. Nazarimizda, jismoniy shaxsning tovar belgisiga nisbatan egalik qilish huquqini cheklangan nisbiy ma’nodan tushunish lozim. Ya’ni ma’lum muddatda tovar belgisini shaxsiylashtirgan shaxs ishlab chiqarishda foydalanishni yo’lga qo’yishi lozim. Aks holda, ushbu tovar belgisi manfaatdor shaxsning talabi bilan bekor qilindi. Shundan kelib chiqqan holda, jismoniy shaxsning tovar belgisiga nisbatan egalik qilish bilan bog’liq qonunchilikda alohida qoidalar belgilash talab etiladi. Aks holda, bir jismoniy shaxsning ikki va undan tovar belgilariga bo’lgan huquqlari paydo bo’ladi. Bu esa uchinchi shaxslar uchun ustuvor tovar belgisi bilan bir xil yoki o’xshash tovar belgilarini ro’yxatdan o’tkazish imkoniyati yo’qoladi. Albatta, tovar belgisi bu mutlaq huquq egasining mulki hisoblanadi. Demakki,

ushbu huquq uchinchi shaxslarning asossiz talablaridan muhofaza qilinishi lozim. Lekin ro'yxatga olingan tovar belgisining boshqa bir xil yoki o'xshash belgilarni ro'yxatdan o'tkazishda to'siqlarni yuzaga keltirganligi sabab muayyan asosga ko'ra tartibga solinish, tegishli asos bo'lsa, o'zga manfaatdor shaxslarning talablari inobatga olinishi lozim [12]. Bunda asosiy g'oya tovar belgisiga bo'lgan huquqni olgan jismoniy shaxs undan tovar ishlab chiqarishda foydalanishi lozimligini belgilashdan iboratdir.

Tovar belgilarining huquqiy maqomi qamrovi juda keng. Bunga nafaqat yakka tartibdagi tovar belgisi, balki jamoaviy tovar belgilari, hammaga ma'lum tovar belgilari kabilar ham kiradi. Ushbu toifadagi tovar belgilarining ham huquqiy maqomi turlicha qoidalariga ko'ra tartibga solinadi. Masalan, hammaga ma'lum tovar belgilari mutlaq ustuvorlik maqomiga ega. Ushbu xususiyatdagi tovar belgisiga nisbatan shaxsning mutlaq huquqlari muddatsiz amal qiladi. Oddiy xususiyatdagi tovar belgilarining ustuvorligi bir turdagi tovarlardagi bir xil yoki o'xshash belgilarga nisbatan qo'llanilsa, hammaga ma'lum tovar belgilarining har qanday tovarlarga nisbatan boshqa shaxslarning belgilangan tartibda hammaga ma'lum deb e'tirof etilgan tovar belgilari bilan adashtirib yuborish darajasida bir xil yoki ularga aynan o'xshash bo'lgan belgilarga nisbatan qo'llaniladi.

Shuningdek, jamoaviy tovar belgilari huquqiy maqomi ham o'ziga xos tartibga solinish predmetiga ega. Yakka tartibdagi tovar belgilaridan foydalanish yakka shaxs tomonidan berilgan talabnomaga ko'ra ro'yxatdan o'tkazilsa, jamoaviy tovar belgilarini ro'yxatdan o'tkazish uchun talabnoma yuridik va (yoki) jismoniy shaxslar birlashmasi nomidan birlashma qatnashchilarining jamoaviy belgidan foydalanish to'g'risidagi kelishuviga muvofiq beriladi. Yakka tartibdagi tovar belgisidan foydalanish huquqini boshqa shaxsga foydalanish uchun berishga ruxsat etilsa, jamoaviy belgilarni foydalanish uchun

boshqa shaxslarga berishga yo'l qo'yilmaydi [13].

Tovar belgilari huquqiy maqomi tovar belgilaridan turli fuqaroviy shartnomaviy munosabatlarda foydalanishda o'ziga xos tartibga solish jihatlari paydo qiladi. Ma'lumki, tovar belgilariga nisbatan huquqni amalga oshirish undan foydalanish va ushbu huquqni boshqa shaxslarga tasarruf etishi bilan belgilanadi. Tovar belgilaridan foydalanish mutlaq huquq asosida amalga oshiriladi.

Fuqarolik-huquqiy shartnomaviy munosabatlarda tovar belgilarining mutlaq huquqiy maqomi uchinchi shaxslarning tovar belgisidan foydalanish tartibi va shartlarini belgilaydi. Tovar belgisidan fuqarolik muomalasida foydalanish imkonini beruvchi shartnomaviy munosabatlar mazmunidan kelib chiqqan holda, tovar belgisiga nisbatan mutlaq huquq egasining huquqiy maqomi alohida shartlarga ko'ra belgilanadi [1]. Ma'lumki, tovar belgisiga nisbatan mutlaq huquq garov narsasi bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasining 1998-yil 1-maydagi "Garov to'g'risida"gi qonunining 5-moddasida garchi tovar belgilarining garov narsasi bo'lishi mumkinligi to'g'risidagi shart alohida belgilangan bo'lmasa ham, "har qanday mol-mulk" garov narsasi bo'lishi mumkinligi ko'rsatilgan. Demakki, tovar belgilari ham garov narsasi sifatida fuqarolik muomalasida qo'llanilishi mumkin.

Garov shartnomasiga ko'ra, garov narsasi bo'lgan tovar belgisi baholash obyekti bo'libgina qolmasdan, qarzdor (mutlaq huquq egasi) garov bilan ta'minlangan majburiyatni bajarmagan yoki lozim darajada bajarmagan taqdirda kreditor (garovga oluvchi) bu majburiyat bo'yicha garovga qo'yuvchi tomonidan garovga qo'yilgan tovar belgisi qiymatidan boshqa kreditorlarga qaraganda imtiyozli sur'atda qanoatlantirishi mumkin. Mutlaq huquq egasining garov majburiyatini bajarmaganligi garovga oluvchini tovar belgisiga nisbatan huquqni tasarruf etishi vakolatini taqdim etadi. Tovar belgisiga bo'lgan

huquqni ushbu asosda uchinchi shaxslarga tasarruf etish tovar belgisiga nisbatan huquqiy maqomning kelajakda o'zgarishiga olib keladi [15]. Ushbu o'zgarish, birinchidan, tovar belgisiga nisbatan egalik qilish huquqi boshqa shaxsga o'tadi; ikkinchidan, tovar belgisi ro'yxatga olingan tovarlarning turlari o'zgarishi (qisqarishi yoki kengayishi)ga olib keladi.

Garov munosabatlarida tovar belgilari huquqiy maqomini belgilash amaldagi fuqarolik qonunchiligida ayrim tahlil etilishi lozim bo'lgan masalalarni o'rta qo'yadi. Bu, avvalo, tovar belgilarini baholash tartibi (afsuski, amaldagi qonunchilikda intellektual mulk obyektlarini baholash metodikasi mavjud emas), tovar belgisidan garovga oluvchining foydalanish tartibi va shartlari, garovga oluvchining tovar belgisidan foydalanish huquqini boshqa shaxslarga taqdim etish, tovar belgisiga bo'lgan huquqni garovga qo'yuvchi tomonidan shartnoma shartlari bajarilmagan holatlarda garovga oluvchining mavjud qarzdorlikni undirish uchun garov narsasi bo'lgan tovar belgisiga qaratish tartibi va shartlari mavjud emasligida namoyon bo'ladi.

Xulosalar

Tovar belgilarining huquqiy maqomi egalik qilishga ko'ra, mutlaq ustuvor xususiyatga ega emas. Bu ham tovar belgilari huquqiy maqomida, ham tovar belgilariga nisbatan mutlaq huquqiy maqomda anglashiladi. Amaldagi fuqarolik va tovar belgilari qonunchiligida tovar belgilari hamda unga nisbatan mutlaq huquqlarni amalga oshirishning muayyan talab va mezonlari mavjud emas. Bu esa tovar belgisini shaxsiylashtirishning boshqa vositalari bilan o'zaro nisbatini belgilash, tovar belgilaridan fuqarolik-huquqiy shartnoma munosabatlarida foydalanishda taraflarning huquq va majburiyatlarini amalga oshirish doirasi va ularning chegarasini aniqlashtirishda tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, savdo munosabatlarining Internet tarmog'i orqali amalga oshirilishi tovar

belgilarini onlayn makondagi maqomi masalasini ham belgilash zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Bir qarashda tovar belgilarini shaxsiylashtirishning boshqa vositalari bilan o'zaro nisbati oddiydek ko'rinsa-da, ularning o'zaro to'qnashuvi taraflar uchun nizoli holatlarni paydo qilmoqda.

Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirmaydigan jismoniy shaxsning tovar belgisiga nisbatan egalik qilish huquqining mavjudligi tovar belgisi huquqiy maqomini to'liq ko'rsatib bermaydi. Ushbu maqom faqat egalik qilish bilangina cheklanadi, xolos. O'zbekiston Respublikasining 2001-yil 30-avgustdagi "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi qonunining 27-moddasida tovar belgisidan foydalanish bilan bog'liq qoidalar jismoniy shaxsning tovar belgisiga nisbatan huquqlarini to'liq amalga oshirishga imkon bermaydi. To'g'ri, ushbu qonunning 27-moddasi 2-qismi uchinchi bandidagi domen nomida tovar belgisining ishlatilishi tovar belgisiga nisbatan huquqni amalga oshirish deb qonunchilik nazdida qarash mumkindir. Lekin qoidaga ko'ra tovar belgisi maqomini aniqlashtirmaydi. Chunki tovar belgisi mahsulotni shaxsiylashtiradi, domen nomini emas.

Shu nuqtai nazardan, tovar belgilari qonunchiligiga jismoniy shaxsning tovar belgisiga nisbatan ushbu belgi ro'yxatga olingan tovarlarni ishlab chiqarmasdan faqatgina egalik qilish huquqini mutlaq huquq sifatida tushunmaslik lozim. Chunki mazkur mutlaq huquqdan uning egasining foydalanmasligi boshqalarning huquq va manfaatlarini cheklanishiga olib keladi. Nazarimizda, tovar belgisiga nisbatan mazkur mutlaq vakolatni cheklovchi qoidani qonunchilikka kiritish maqsadga muvofiq. Ya'ni unga ko'ra, jismoniy shaxs tovar belgisini ro'yxatdan o'tkazgach, belgilangan muddat ichida undan tovar ishlab chiqarishda foydalanishi lozim.

Tovar belgisi huquqiy maqomining zaruriy belgisi undan tovar ishlab chiqarishda foydalanishdir. Huquqiy maqom asosida tar-

tibga solinadigan munosabatlar nafaqat tovar belgisidan foydalanish, balki unga egalik qiluvchining ham alohida maqomini belgilaydi. Tovar belgisiga nisbatan egalik qiluvchi-

ning maqomi tovar belgisi ustuvorligi hisobiga boshqa belgilarning o'z egaligidagi tovar belgisi bilan bir xil yoki o'xshash holda foydalanmaslik talabini qo'yishda namoyon bo'ladi.

REFERENCES

1. Wu W. The balances of two trademark rights: generation systems in Japan's Trademark Laws. *J. Marshall Rev. Intell. Prop. L.*, 2017, vol. 17, p. i.
2. Anuchkina A.D., Belokopytova N.Ju., Petrov V.D. Tovar'nyj znak kak ob'ekt pravovoj ohrany [Trademark as an object of legal protection]. *Innovation and science*, 2016, no. 4 (53), p. 130.
3. Nwabueze C. Challenges of transnational trademark law practice: The Case of Nigerian companies' brands in OAPI States. *Revue générale de droit – General Review of Law*, 2015, vol. 45, no. 1, pp. 321-347.
4. Bagdasaryan A.A. Mezhdunarodno-pravovye aspekty okhrany sredstv individualizatsii [International legal aspects of the protection of means of individualization]. *Law and practice*, 2011, no. 1. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravove-aspekty-okhrany-sredstv-individualizatsii/> (accessed 13.04.2022).
5. Gavrilov E.P., Yermenko V.I. Kommentariy k chasti chetvertoy Grazhdanskogo kodeksa Rossiyskoy Federatsii [Commentary on Part Four of the Civil Code of the Russian Federation]. 2009, p. 554.
6. Paksimadi Ye.E. Vozmozhnost' priznaniya oboznacheniya obshcheizvestnym kak osnovaniye dlya dosrochnogo prekrashcheniya okhrany tovarnogo znaka [The possibility of recognizing the designation as well-known as a basis for early termination of trademark protection]. *Bulletin of the University named after O.E. Kutafin*, 2017, no. 6 (34). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnost-priznaniya-oboznacheniya-obshcheizvestnym-kak-osnovanie-dlya-dosrochnogo-prekrashcheniya-okhrany-tovarnogo-znaka/> (accessed 13.04.2022).
7. Buklova A.V. Osobennosti rassmotreniya sudom po intellektual'ny'm pravam del o dosrochnom prekrashchenii pravovoy okhrany tovarnogo znaka vsledstviye yego neispol'zovaniya [Features of consideration by the intellectual property court of cases on early termination of the legal protection of a trademark due to its non-use]. *Issues of Russian Justice*, 2022, no. 17. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-rassmotreniya-sudom-po-intellektualnym-pravam-del-o-dosrochnom-prekrashchenii-pravovoy-okhrany-tovarnogo-znaka-vsledstvie/> (accessed 13.04.2022).
8. Butenko S.V. Vvedeniye potrebitelya v zabluzhdeniye kak absolyutnoye osnovaniye dlya otkaza v predostavlenii pravovoy okhrany tovarnomu znaku [Misleading the consumer as an absolute ground for refusing to grant legal protection to a trademark]. PhD thesis. 12.00.03. Moscow, 2014.
9. Mazayev D.V. Grazhdansko-pravovaya zashchita prav na tovarnye znaki [Civil law protection of rights to trademarks]. PhD thesis. 12.00.03. Moscow, 2011, p. 93.
10. WIPO administrative treaties. Available at: https://wipolex.wipo.int/ru/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=30/.
11. Imomov N.F. Intellektual mulk huquqining yangi obyektlari [New objects of intellectual property law]. Tashkent, TSIL Publ., 2011, p.141.
12. Gazarova V.S. Osobennosti dosrochnogo prekrashcheniya okhrany tovarnogo znaka [Peculiarities of early termination of trademark protection]. *Bulletin of the Magistracy*, 2014, no. 9 (36). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-dosrochnogo-prekrashcheniya-okhrany-tovarnogo-znaka/> (accessed 13.04.2022).

13. Kononenko R.O. Kollektivnyy tovarnyy znak: osobennosti pravovogo rezhima i rasporyazheniya pravom na nego [Collective trademark: features of the legal regime and disposal of the right to it]. *Society and Law*, 2011, no. 1 (33). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/kollektivnyy-tovarnyy-znak-osobennosti-pravovogo-rezhima-i-rasporyazheniya-pravom-na-nego/> (accessed 13.04.2022).

14. Epstein E.J. The evolution of China's general principles of civil law. *Am. J. Comp. L.*, 1986, vol. 34, p. 705.

15. Babakulov Z.K. Tovar belgisidan foydalanishda fuqarolik-huquqiy javobgarlik masalalari [Issues of civil-legal responsibility in the use of the trademark]. *Lawer herald*, 2021, vol. 2, iss. 1, pp. 32-39. DOI: 10.26739/2181-9416-2021-2-3/.

16. Babakulov Z. Teoreticheskiye i prakticheskiye aspekty zaloga isklyuchitel'nykh prav (na primere tovarnogo znaka) [Theoretical and practical aspects of the pledge of exclusive rights (by the example of a trademark)]. *Review of law sciences*, vol. 5, no. spec. iss., 2020, pp. 68-80. DOI: 10.24412/2181-919X-2020-68-80/.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

3 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor,
y.f.d., dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha
falsafa doktori, dotsent – bosh muharrir o'rinbosari

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
Y. Yarmolik, F. Muhammadiyeva, Sh. Yusupova

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 19.07.2022-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 23,28 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma raqami: 47.

TDYU tipografiyasida chop etildi.